

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Тітка Івана
Андрійовича на дисертацію Бабчинської Тетяни Володимирівни
«Реалізація права на захист у кримінальному провадженні відповідно до
вимог міжнародних стандартів», представлену на здобуття наукового
ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 –
кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-
розшукова діяльність**

Ступінь актуальності обраної теми. Оцінка актуальності теми проведеного дослідження є першою вимогою загальної оцінки опонентом роботи здобувача, оскільки за відсутності актуальності обраної тематики та реальної потреби у її науковому осмисленні, таке дослідження втрачає сенс. Стосовно роботи Тетяни Володимирівни Бабчинської слід зазначити наступне: як заявлена тематика, так і зміст роботи, запропоновані автором висновки і рекомендації переконливо свідчать про відповідність дисертації вимогам сьогодення, а відтак підтверджують актуальність обраного для дослідження напрямку. Дисертантка справедливо відзначає, що у сучасний період одним із основних напрямів розвитку національного кримінального процесуального законодавства є приведення його у відповідність до загальновизнаних норм та принципів міжнародного права щодо забезпечення прав та свобод людини. Необхідність імплементації міжнародних стандартів у кримінальне судочинство зумовлена ратифікацією Україною низки міжнародно-правових актів, що визначають засади кримінальної процесуальної діяльності (Міжнародний пакт про громадські та політичні права від 16.12.1966 р., Звід принципів захисту всіх

осіб, що підлягають затриманню чи ув'язненню в якій би то не було формі від 09.12.1988 р. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р. та ін.). У цей час складний процес реформування кримінального процесуального законодавства відповідно до міжнародних стандартів триває, а вдосконалення інституту захисту є перспективним напрямом законодавчих перетворень у галузі кримінального судочинства (с. 5-6).

Викликає повагу й наукова сміливість авторки, яка, незважаючи на достатню розробленість у наукових працях вчених-процесуалістів питань реалізації права на захист, а також інших дотичних аспектів цієї проблематики, наявність сучасних досліджень (І.В. Гловюк «Кримінально-процесуальні функції: теоретико-методологічні засади і практика реалізації» (2016 р.), О.В. Малахової «Реалізація інституту сприяння захисту у кримінально-процесуальному доказуванні» (2016 р.); Є.В. Смирнова «Участь захисника в реалізації процесуальних прав підозрюваного (обвинуваченого) у кримінальному провадженні» (2016 р.); І.М. Одинцової «Ефективність інституту захисту в кримінальному процесі (вітчизняний досвід реформ та європейські стандарти)» (2017 р.); Т.В. Волошанівської «Засада забезпечення права на захист у кримінальному провадженні в контексті європейських стандартів справедливого судового розгляду» (2019 р.) та ін.), все ж спрямувала наукові сили на авторське переосмислення теоретичних та практичних питань окресленої проблематики.

Аналізуючи надбання процесуальної науки щодо забезпечення права на захист, результати узагальнення національної правозастосовної практики, практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), Т.В. Бабчинська у роботі ставить перед собою досить актуальну мету: розробку наукової концепції реалізації права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів на основі аналізу міжнародно-правових актів, чинного кримінального процесуального законодавства України та практики його

застосування (с. 8).

На погляд офіційного опонента, вищенаведеного цілком достатньо для констатації належного ступеня актуальності обраної тематики.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Викладені в роботі наукові положення та висновки є обґрунтованими, аргументованими та переконливими. Про достатній рівень достовірності значною мірою свідчить опрацювання дисертанткою вагомого обсягу літературних джерел з різних галузей наукового знання, використання як національного законодавства та наукових праць вітчизняних авторів, так і робіт правників інших держав, міжнародних нормативно-правових актів.

Вагомості надає роботі емпірична база, на яку спирається дисертантка, зокрема 60 рішень ЄСПЛ, рішення Конституційного Суду України, постанови Верховного Суду, листи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ, а також 60 судових рішень, внесених до Єдиного державного реєстру судових рішень (2016-2020 рр.). Про достатню глибину вивчення дисертанткою предмету дослідження свідчить список з 291 використаного джерела.

Достовірність, повноту та об'єктивність отриманих результатів у значній мірі забезпечило використання автором комплексу загальнонаукових та спеціальних методів. В основу дисертації покладений діалектичний метод дослідження правових явищ, за допомогою якого проблематика реалізації права на захист була досліджена в динаміці та взаємозв'язку з іншими процесуальними інститутами (розділи 1, 2, 3). Формально-логічний метод застосовувався при визначенні понять «право на захист», «міжнародні стандарти реалізації права на захист у кримінальному провадженні» (п.п. 1.1, 1.2). Метод системно-структурного аналізу допоміг з'ясувати структуру права на захист у контексті міжнародних стандартів та дозволив виокремити складові

системи міжнародних стандартів реалізації права на захист (п.п. 1.1, 1.2). Порівняльно-правовий метод дозволив співставити механізм забезпечення права на захист у кримінальному провадженні за міжнародно-правовими актами, актами кримінального процесуального законодавства України та окремих зарубіжних країн. Застосування методу теоретико-правового моделювання допомогло виявити недоліки правового регулювання реалізації права на захист та сформулювати конкретні пропозиції щодо вдосконалення кримінального процесуального законодавства України з урахування міжнародних стандартів та позитивного законодавчого досвіду окремих зарубіжних країн (п.п. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2, 3.3) (с. 9-10).

З урахуванням визначеного, можна стверджувати про те, що наукові положення і висновки, сформульовані у дисертації, є належним чином обґрунтованими та достовірними.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних в ході дослідження результатів полягає, насамперед у тому, що робота є першим у вітчизняній науці кримінального процесуального права спеціальним комплексним дослідженням реалізації права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів.

До найважливіших положень, що містять наукову новизну, слід віднести наступні:

- запропоновано з метою недопущення грубого порушення права сторони захисту на допит свідків сторони обвинувачення, а також удосконалення порядку використання показань з чужих слів у кримінальному провадженні визнавати показання з чужих слів недопустимим доказом у тому випадку, якщо вони направлені на встановлення обставин, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 91 КПК України (винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення);

- запропоновано закріпити у нормах ст.ст. 151, 156, 172, 193 КПК України обов'язок слідчого судді, суду з'ясовувати чи було надано підозрюваному, обвинуваченому, його захиснику копію клопотання та матеріалів, що його обґрунтовують, у порядку, передбаченому ч.2 ст. 150, ч.2 ст. 155, ч. 2 ст. 184 КПК України, до початку розгляду клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади, арешту майна та запобіжного заходу та відкладати судові засідання із розгляду клопотання на час, визначений з урахуванням думки сторін, що є достатнім та необхідним для підготовки захисту у разі виявлення порушення порядку ознайомлення з відповідними матеріалами;

- обґрунтовано необхідність доповнення статей 150, 151, 171, 184 КПК України нормою, згідно з якою у кримінальних провадженнях, в яких участь захисника є обов'язковою, відлік часу, що є достатнім для підготовки до захисту, при розгляді клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження розпочинається з моменту вручення відповідних матеріалів захиснику;

- запропоновано поширити дію ч. 2 ст. 336 КПК України і на засудженого з метою недопущення залучення засудженого до процесуальних дій в судовому засіданні в режимі відеоконференції без його добровільної згоди;

Крім того, низка інших наукових положень (с. 11-14) у значній мірі удосконалюють сучасне наукове знання про реалізацію права на захист відповідно до вимог міжнародних стандартів.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація характеризується логічним і змістовним наповненням, відповідно до плану, структура якого забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики реалізації права на захист відповідно до вимог міжнародних стандартів.

У розділі 1 «Загальнотеоретичні питання реалізації права на захист у кримінальному провадженні» викладаються базові теоретичні положення, які послужили основою для подальшого дослідження питань реалізації права на захист відповідно до вимог міжнародних стандартів: поняття, зміст, забезпечення та міжнародні стандарти права на захист у кримінальному провадженні.

Слушним видається констатація авторкою того факту, що в науці кримінального процесу можна виокремити концепцію вузького тлумачення поняття захисту (прихильники якої звужують розуміння даної дефініції до забезпечення підозрюваному, обвинуваченому права на захист, що полягає у можливості спростування підозри, обвинувачення) та концепцію широкого тлумачення даної дефініції (в основу в основу даної концепції покладено ідею, що об'єктом захисту в кримінальному провадженні є не лише права, свободи та законні інтереси підозрюваного, обвинуваченого, а усіх учасників кримінального провадження) (с. 17-21). При цьому авторка робить цілком логічний висновок про те, що захист у кримінальному провадженні є двохаспектною діяльністю: по-перше, як складова частина системи завдань кримінального провадження, що покликана на реалізацію та охорону прав, свобод та законних інтересів осіб, які залучаються до кримінального судочинства, а по-друге, як кримінально-процесуальна функція, що визначає напрямок діяльності, яка спрямована на спростування твердження про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення або вчинення особою кримінального правопорушення, іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. У межах змісту обох концепцій складовою частиною є право на захист як сукупність правомочностей, що спрямовані на спростування підозри та обвинувачення. Дана основоположна теза покладена в основу формування концепції дисертаційного дослідження (с. 22-23).

Звертає на себе увагу й підхід авторки щодо визначення ключових аспектів, які відіграють роль у механізмі реалізації права на захист, а саме: встановлення кола правомочностей, які складають зміст права на захист (у нормативному та доктринальному розумінні); визначення суб'єктів, яким має бути надано право на захист у кримінальному провадженні; визначення суб'єктів, які відповідно до закону зобов'язані забезпечити право на захист (с. 23).

Авторкою висловлюється підтримка позицій окремих науковців (зокрема О. Р. Балацької) щодо того, що особу, якій не повідомлено про підозру, проте щодо якої здійснюється перевірка причетності до вчинення кримінального правопорушення, слід іменувати «особою, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється». При цьому авторка пропонує наступне визначення даного учасника досудового розслідування: особа, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється, – це особа, якій не повідомлено про підозру в порядку ст.ст. 276-279 КПК України за недостатністю доказів для підозри у вчиненні кримінального правопорушення, але щодо якої, з метою формування твердження про її причетність до вчинення кримінального правопорушення, здійснюються наступні слідчі (розшукові) дії: освідкування; особистий обшук; обшук у житлі та іншому володінні особи; огляд у житлі та іншому володінні особи (с. 32). Погоджуючись в цілому з напрямом думок дисертантки, все ж варто зазначити, що такий підхід може бути предметом дискусії (про це більш детально у зауваженнях офіційного опонента).

Варто погодитися і з висновком дисертантки щодо того, що право на захист – це сукупність процесуальних прав, наданих підозрюваному, обвинуваченому, засудженому, виправданому, особі, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, особі, причетність

якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється, юридичній особі, щодо якої здійснюється провадження, для спростування твердження про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення або вчинення особою кримінального правопорушення, іншого суспільно небезпечного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, а також недопущення порушення та необґрунтованого обмеження їх особистих та майнових прав (с. 42-43).

Цікавим і, на погляд офіційного опонента, виправданим є підхід авторки до питання систематизації міжнародних стандартів реалізації права на захист. Як вказано в підрозділі 1.2 дисертації, критерієм систематизації міжнародних стандартів реалізації права на захист мають виступати фундаментальні правомочності сторони захисту щодо спростування підозри, обвинувачення, без забезпечення яких неможливо досягнути справедливого судочинства. Такими положеннями є: право на інформацію про характер і причини підозри, обвинувачення; право захищати себе особисто; право на участь захисника; право мати процесуальні можливості, необхідні для підготовки свого захисту. Такі правомочності, в тому чи іншому формулюванні, зазначаються в більшості міжнародно-правових актах, в яких задекларовано право на захист. Таким чином, систему міжнародних стандартів реалізації права на захист складають наступні групи: 1) стандарти реалізації права на інформацію про характер і причини підозри, обвинувачення; 2) стандарти реалізації права на самозахист; 3) стандарти реалізації права на професійний захист; 4) стандарти можливостей підготовки захисту. Безумовно такі групи стандартів виокремлені штучно задля визначення їх змісту та спрямованості, проте лише їх спільне запровадження може гарантувати реалізацію права на захист (с. 48).

У розділі 2 «Реалізація права на захист відповідно до міжнародних стандартів під час досудового розслідування» авторкою ґрунтовно розкриваються питання реалізації права на захист в контексті міжнародних

стандартів під час вирішення питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій, вчинення окремих процесуальних дій після повідомлення особі про підозру, а також під час завершення досудового розслідування.

Досить логічним виглядає підхід дисертантки до питання структурування правових гарантій забезпечення права на захист при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження (далі – ЗЗКП), до яких авторка відносить: 1) кримінальну процесуальну форму розгляду слідчим суддею відповідних клопотань, яка ґрунтується на засаді змагальності сторін та свободи у поданні ними доказів; 2) забезпечення права на захист при розгляді клопотань про застосування ЗЗКП; 3) нормативне забезпечення права підозрюваного мати доступ до матеріалів, що обґрунтовують необхідність застосування ЗЗКП, якому кореспондує імперативний обов'язок слідчого, прокурора додати до клопотання документи, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що його обґрунтовують; 4) право сторони захисту мати час та можливості для захисту у зв'язку з розглядом клопотання про застосування запобіжного заходу; 5) право сторони захисту подати слідчому судді клопотання про допит будь-якого свідка або дослідження будь-яких матеріалів, які мають значення для вирішення питання про застосування до нього ЗЗКП; 6) свобода від самовикриття, зокрема, під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу підозрюваному має бути роз'яснено право відмовитися давати пояснення, показання з приводу підозри або обвинувачення, а будь-які твердження чи заяви підозрюваного, обвинуваченого, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані на доведення його винуватості у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні (с. 69-70).

Викликає науковий інтерес висновок авторки про те, що встановлене КПК України правило, відповідно до якого слідчий, прокурор зобов'язані вручити копії матеріалів, що підтверджують необхідність застосування ЗЗКП виключно підозрюваному, обвинуваченому, є особливо сумнівним в контексті проваджень, у яких участь захисника відповідно до ст. 52 КПК України є обов'язковою. Передусім, це стосується неповнолітніх осіб, осіб, що мають психічні та фізичні вади, осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження, адже це зводить нанівець саму суть та значення процедури, передбаченої ч.2 ст. 184 КПК України, оскільки самостійно здійснити підготовку до розгляду клопотання такі особи очевидно змоги не мають, тим більше, що відповідна норма КПК України не передбачає вручення матеріалів навіть законному представнику підозрюваного, обвинуваченого (с. 77-78).

Звертають на себе увагу і міркування авторки щодо того, що законодавець вказує на обов'язок слідчого, прокурора додати документи, які підтверджують надання підозрюваному, обвинуваченому копій матеріалів, що обґрунтовують клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, відсторонення від посади та запобіжного заходу, але чомусь не згадує про такий обов'язок у положеннях ст. 171 КПК України, які визначають вимоги до змісту клопотання про арешт майна. Складно не погодитись із авторкою у тому, що логічні підстави для такого обмеження відсутні, а тому положення ст. 171 КПК України мають бути доповнені відповідною нормою (с. 73).

Відповідає проблематиці сьогоденної правозастосовної практики й висновок авторки про те, що при підготовці клопотань про застосування ЗЗКП, вирішення яких вимагає перевірку слідчим суддею та судом обґрунтованості підозри, часові стандарти ознайомлення сторони захисту з матеріалами, що його

обґрунтовують, мають бути однаковими і такими, що забезпечуватимуть право на достатній час і можливості для підготовки відповідного захисту (с. 74-75).

Цікавою і обґрунтованою видається позиція авторки щодо того, що у положеннях Розділу 2 КПК України, що регламентують порядок вручення підозрюваному, обвинуваченому копій клопотання та матеріалів про застосування ЗЗКП, має бути чітко закріплено правило, відповідно до якого, у кримінальних провадженнях, в яких участь захисника є обов'язковою, відлік часу, що є достатнім для підготовки до захисту при розгляді такого клопотання розпочинається з моменту вручення відповідних матеріалів захиснику (с. 79).

Окрему увагу в межах розділу 2 роботи авторка приділяє проблематиці реалізації права на захист при здійсненні слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, що надає можливість сформулювати низку науково обґрунтованих висновків і пропозицій.

Так, слушним виглядає твердження авторки щодо того, що з теоретичної точки зору бездіяльність, пов'язана з нездійсненням розгляду клопотання про проведення слідчої (розшукової) дії, і рішення про відмову у його задоволенні мають різну правову природу (в першому випадку йдеться про порушення вимог кримінального процесуального закону, а у другому – про реалізацію слідчим, прокурором процесуальної дискреції в межах наданих повноважень, щодо якої виникає спір), але впливають із єдиного юридичного факту – подання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, клопотання в порядку ст. 220 КПК України, а відтак у нормативних приписах ч.1 ст. 303 КПК України мають бути згруповані в межах єдиної підстави для оскарження (ст. 90-91).

У контексті трансформацій нормативної регламентації порядку призначення експертизи на стадії досудового розслідування, авторка цілком слушно констатує, що аналіз ч. 1 ст. 244 КПК України дає право відзначити, що

у своїй загальній концепції така нормативна регламентація є схожою на ту, що була закріплена у первісній редакції КПК України 2012 року, але, водночас, має свої переваги. По-перше, сторона захисту за наявності відповідних підстав має право безпосереднього звернення до слідчого судді з клопотанням про залучення експерта, а не у разі відмови слідчого, прокурора у його задоволенні, адже ч.1 ст. 244 КПК України у редакції 2012 року передбачала саме таку умову звернення до слідчого судді з відповідним клопотанням, що доволі суттєво і не виправдано ускладнювало цю правову процедуру. По-друге, слід відзначити більш вдалу архітектуру чинної редакції ст. 244 КПК України, порівняно з первісною, оскільки всі підстави та умови залучення експерта стороною захисту систематизовано викладені в межах однієї частини статті кримінально-процесуального закону (с. 93)

Низка нових та слушних пропозицій сформульована авторкою за результатами аналізу проблематики реалізації права на захист у контексті міжнародних стандартів при здійсненні окремих процесуальних дій після повідомлення про підозру. Зокрема, заслуговує на підтримку висновки щодо того, що системний аналіз положень ч.10 ч.1 ст. 303 КПК України та Глави 22 КПК України не дає змоги чітко визначити, які саме аспекти підлягають судовій перевірці при розгляді скарги на повідомлення про підозру: формальні (порушення процесуальних вимог щодо змісту повідомлення про підозру та порядку його вручення) чи змістовні (перевірка підстав для вручення особі повідомлення про підозру, передусім, достатності доказів). При цьому рецензент розділяє позицію дисертантки щодо того, що, виходячи із загальних завдань судового контролю у кримінальному провадженні, такій перевірці мають підлягати будь-які обставини, які вказують на незаконність або необґрунтованість повідомлення особі про підозру (с. 107).

Слушною видається й висловлена думка стосовно того, що, в межах розгляду слідчим суддею скарги на повідомлення про підозру, обставини, що

вказують на законність та обґрунтованість набуття особою статусу підозрюваного, мають бути перевірені незалежно від того чи розглядалося таке питання при розгляді інших клопотань в межах даного або іншого кримінального провадження. А тому ст. 198 КПК України слід доповнити нормою, відповідно до якої встановлені в ухвалі про застосування запобіжного заходу обставини, які стосуються суті підозри, обвинувачення, не мають преюдиціального значення також і для слідчого судді при розгляді інших процесуальних питань у даному або іншому кримінальному провадженні (с. 111).

Окрему увагу авторка також приділяє ряду питань реалізації права на захист при закінченні досудового розслідування. У цьому ключі привертає увагу пропозиція наступного змісту: доцільно у ч. 10 ст. 290 КПК України передбачити, що у випадку подання клопотання стороною обвинувачення для обмеження у часі на ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторони захисту слідчий або прокурор також зобов'язані вказати графік, протягом якого вони можуть надати доступ до таких матеріалів (не більше 8 годин на один робочий день за весь період або протягом окремих робочих днів), і такий графік також має бути затверджений ухвалою слідчого судді про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами досудового розслідування (с. 120-121).

Завершальним у роботі є **розділ 3 «Реалізація права на захист у судовому провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів»**, у якому авторка приділяє увагу питанням реалізації міжнародних стандартів права на захист залежно від стадії судового розгляду кримінального провадження з урахуванням п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України. Проведене дослідження цього напрямку дало можливість авторці сформулювати низку висновків.

Не викликає заперечень констатація дисертанткою того факту, що відсутність самого обвинуваченого під час судового розгляду з огляду на

позиції ЄСПЛ автоматично не тягне за собою порушення права на захист, адже право брати особисту участь у засіданні для обвинуваченого не є абсолютним (с. 129).

Заслугує на підтримку й пропозиція авторки внести зміни до ч. 3 ст. 315 КПК України та викласти її в такій редакції: «3. Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом II цього Кодексу. *При цьому клопотання про продовження строку тримання під вартою має бути подане прокурором не пізніше ніж за п'ять днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою. У випадку порушення вказаного строку обвинувачений має бути звільнений з-під варти в останній день дії попередньої ухвали про тримання під вартою*» (с. 136-137).

Складно заперечувати й позицію дисертантки щодо того, що необхідно вказати на відсутність у КПК України визначення порядку отримання згоди підозрюваного чи обвинуваченого на залучення захисника, з яким було укладено договір іншими особами в інтересах підозрюваного чи обвинуваченого. Очевидно, що в даному випадку мова може йти про «мовчазну згоду» підозрюваного чи обвинуваченого на залучення такого захисника, адже він має право в будь-який момент відмовитись від його послуг. Крім того, позицію щодо допустимості мовчазної згоди можна також підтвердити аналогією зі ст. 49 КПК України, яка не визначає порядку отримання згоди на залучення конкретного захисника, якщо його було залучено слідчим, прокурором, слідчим суддею або судом (с. 145).

На думку офіційного опонента, не викликає заперечень підхід, відповідно до якого з метою усунення нормативної колізії необхідно внести зміни до ч. 3 ст. 54 КПК України, виключити перше речення, а друге речення викласти в

такій редакції: «3. У випадку відмови від захисника підозрюваним, обвинуваченим у провадженні, в якому участь захисника є обов'язковою, і не залучення іншого захисника, захисник повинен бути залучений у порядку, передбаченому статтею 49 цього Кодексу, для здійснення захисту за призначенням» (с. 149).

Висновки по дисертації (с. 178-184) є чіткими, лаконічними та відображають ключові положення роботи, які забезпечують наукову новизну.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Позитивно оцінюючи в цілому представлене дослідження, все ж варто відзначити, що робота містить окремі положення та висновки, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час захисту.

1. На с. 32 дисертації авторка, підтримуючи позицію інших дослідників, вказує: «Особу, якій не повідомлено про підозру, проте щодо якої здійснюється перевірка причетності до вчинення кримінального правопорушення, слід іменувати "особою, причетністю якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється". Пропонуємо наступне визначення даного учасника досудового розслідування: особа, причетність якої до вчинення кримінального правопорушення перевіряється, – це особа, якій не повідомлено про підозру в порядку ст.ст. 276-279 КПК України за недостатністю доказів для підозри у вчиненні кримінального правопорушення, але щодо якої, з метою формування твердження про її причетність до вчинення кримінального правопорушення, здійснюються наступні слідчі (розшукові) дії: освідкування; особистий обшук; обшук у житлі та іншому володінні особи; огляд у житлі та іншому володінні особи». У цьому контексті виникає запитання щодо того, чи лише вказані дисертанткою слідчі дії можуть свідчити про фактичне кримінальне переслідування конкретної особи? Зокрема, на погляд офіційного

опонента, перелік може бути розширений за рахунок таких слідчих дій, як пред'явлення особи для впізнання; проведення допиту із постановкою запитань, зміст яких свідчить про наявність підозр щодо причетності конкретної особи до кримінального правопорушення, тощо.

2. На с. 81 авторкою вказано, що «у сучасній кримінально-процесуальній доктрині є позиції, відповідно до яких поняття "застосування" та "обрання" запобіжних заходів слід розмежовувати на нормативному рівні». Водночас, на погляд офіційного опонента, в цьому контексті варто згадати правову позицію Верховного Суду, відповідно до якої «терміни "застосування запобіжного заходу" та "обрання запобіжного заходу" використовуються як синонімічні (тотожні за своїм правовим значенням)» (Постанова Верховного Суду від 13 грудня 2018 р. у справі № 483/1186/16-к : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78627978>). З огляду на вказане, виникає питання щодо актуальності на сьогодні згаданої термінологічної дискусії.

3. На с. 91 авторкою зазначено, що «у практичній площині виникає питання і щодо визначення правильної форми захисту прав сторони захисту за результатами розгляду слідчим суддею скарг на постанови слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, *негласних слідчих (розшукових) дій* (курсив мій – І.Т.). Аналіз судової практики показує, що слідчі судді у резолютивних частинах відповідних ухвал вказують, як правило, на зобов'язання слідчого, прокурора розглянути клопотання та повідомити заявника про результати його розгляду замість покладення обов'язку здійснити процесуальні дії, про які йдеться в клопотанні. ВССУ у Листі від 12.01.2017 №9-49/0/4-17 зазначив, що ухвали слідчих суддів, в яких за результатами розгляду відповідних скарг не приймається конкретне рішення щодо зобов'язання вчинити слідчу (розшукову) дію, не відповідають вимогам кримінально-процесуального закону». З огляду на те, що наведена дисертанткою інформація стосується як слідчих (розшукових) дій, так і

негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД), то саме в контексті останніх виникає принаймні два запитання: а) яке рішення має прийняти слідчий суддя за результатом розгляду скарги на постанову про відмову в задоволенні клопотання про проведення НСРД: зобов'язати слідчого, прокурора провести НСРД чи зобов'язати слідчого, прокурора звернутися до слідчого судді апеляційного суду з клопотанням про надання дозволу на проведення НСРД?; б) як забезпечити захист державної таємниці за умови постановлення такого рішення слідчим суддею, а відтак й необхідністю ознайомлення із таким рішенням сторони захисту?

4. На с. 140 авторкою викладена наступна пропозиція: «з метою недопущення порушення права на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, такі матеріали обов'язково мають бути надані до суду на початку підготовчого провадження». При цьому, на с. 139 дисертантка, за результатами аналізу наукових позицій, констатує, що «... якщо допустити, що законодавець передбачив надання доказового матеріалу вже на підготовчому засіданні, то це само по собі перекреслює ідею нового КПК України щодо уникнення заангажованості судді у зв'язку із завчасним надходженням матеріалів обвинувачення». Водночас, із тексту дисертації не зрозуміло, чому, пропонуючи зміни до концепції подання матеріалів провадження до суду, авторка вважає за можливе не брати до уваги загрозу заангажованості судді у зв'язку із завчасним надходженням матеріалів.

5. На с. 165-166 авторкою обґрунтована, а на с. 183 (п. 13 висновків) сформульована як окремий висновок пропозиція наступного змісту: «Задля уточнення процедури оцінки показань свідків під час досудового розслідування, які були отримані в ході допиту слідчим суддею, необхідно внести зміни до частини четвертої ст. 95 КПК України та викласти її в такій редакції: "4. Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання. Суд може обґрунтовувати свої висновки

на показаннях, отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 цього Кодексу лише в тому випадку, якщо під час судового розгляду буде встановлено неможливість особистого допиту свідка або потерпілого, які давали показання". Така зміна повністю забезпечить права учасників кримінального провадження (в першу чергу – сторони захисту) при оцінці показань під час судового розгляду». Водночас, на думку офіційного опонента, такий підхід не виправдано нівелює доказове значення показань, які були зафіксовані в порядку ст. 225 КПК в присутності обох сторін. Не зрозуміло, який сенс у повторному допиті особи під час судового розгляду, якщо сторони повною мірою змогли реалізувати своє право на перехресний допит під час проведення допиту в режимі ст. 225 КПК і під час судового розгляду не ставлять під сумнів допустимість раніше зафіксованих показань.

Проте наведені вище положення є дискусійними та жодним чином не знижують високого наукового рівня дисертації.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором у дисертації, доволі повно відображені в авторефераті та опублікованих працях. Основні положення і результати дисертації знайшли відбиття у 21 науковій праці (5 наукових статей у фахових виданнях з юридичних наук, перелік яких затверджено МОН України; 2 наукові статті в зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку; 14 тез доповідей на науково-практичних конференціях).

ВИСНОВОК: дисертація Бабчинської Тетяни Володимирівни «Реалізація права на захист у кримінальному провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених дисертанткою досліджень, які розв’язують конкретне наукове завдання – розробку наукової концепції реалізації права на захист у кримінальному

провадженні відповідно до вимог міжнародних стандартів на основі аналізу міжнародно-правових актів, чинного кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування. Дисертація повною мірою відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Бабчинська Тетяна Володимирівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент

**Завідувач кафедри
кримінального права та
кримінально-правових дисциплін
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор**

I. А. Тітко

Підпис	<i>Тітко І. А.</i>
Засвідчую	<i>[Signature]</i>
Нач.ВК	<i>[Signature]</i>
01. 12. 2020 р.	